

جل أوفاته مستغرقة بالأفادة والدرس وكلما خلا مجلسه عن الملاء اشتغل بالذكر الجلي
والأكان دائم الذكر الخفي وكثيراً ما ينشد من شعره (ورق ١٧٦):

لَا تَحْسَبَنَّكَ فِي الْعُقْبَى بِمَنْجَاةٍ   وَلَسْتَ تَفْرُقُ بَيْنَ اللَّهِ وَاللَّاتِ
إِنَّ الْأُولَى عَبْدُ اللَّاتِي فَحَشَنَ لَهُمْ   لَنْ يَخْلُصُوا أَبَدًا لَهُمْ وَلَا اللَّاتِي^٢

وله تصانيف جليلة استفاد منه الأمم وخطب بليغة ملأ منها اقطار العالم ومن
اشعاره الفاتحة :

هِيَ الدَّارُ تَرْمِي أَهْلَهَا بِالْبَوَائِقِ   وَتَعْتَادُ غَدْرًا فِي عُهُودِ الْمَوَائِقِ^٣
فَمَنْظَرُهَا مَا شِئْتَ حُسْنًا وَبَهْجَةً   وَمَخْبِرُهَا مُسْتَوْبِلٌ غَيْرُ رَائِقِ
إِذَا بَطَشْتَ فَالْبَطْشُ لَيْسَ بِكَادِبٍ   وَإِنْ عَطَفْتَ فَالْعَطْفُ لَيْسَ بِصَادِقِ
وَمَنْ عَرَفَ الدُّنْيَا وَوَشَكَ انْقِصَائِهَا   تَعَجَّلَ بِالْمَعْرُوفِ قَبْلَ الْعَوَائِقِ
وَمَنْ يَبْتَغِي مِنْهَا خَلَاصًا فَمَالَهُ   إِلَيْهِ سَبِيلٌ غَيْرُ قَطْعِ الْعَلَائِقِ

توفي في سنة احدى وعشرين وستمائة^٤ ودفن بأعالي المصلى رحمة الله عليهم.

١ - تصحيح قياسي مشكوك ، - ق بدون نقطة فاء ، ب : فحربهم ، م نيز بهمين صورت ولي بدون
هيج نقطة ، - وكثيرا ما ترد الفاحشة بمعنى الزنا ويسمى الزنا فاحشة وقال الله تعالى ألا ان يأتين
يفاحشة مبيتة « (لسان العرب) .

٢ - اي ولا اللاتي فحشن لهم ، حذف الصلة بقريئة الصلة الأخرى المتقدمة في المصراع الأول
ونظيره ،

و عند الذى واللات عدتك احنة   عليك فلا يفررك كيد العوائد

اي الذى عادك (مغنى اللبيب في فصل حذف الصلة من الباب الخامس) ، -

٣ - « والتوثق [كمجلس] العهد كالميثاق ، الجمع من الأول موائق كمجلس ومجالس ومن الثانى

موائق كميزان و موازين (معيار اللغة) ، ٤ - جنين استاين تاريخ وفات در هر سه نسخه

بدون خلاف ، ونيز درشيرانامة خطى مورخنة ٨٣٣ ص ٧٧ و جايى ص ١٢٧ ، ونيز درجمل فصيح

خوافى درحوادث همين سال ونصه ، وفات شيخ الأئمة والصديقين القاضى الامام العالم سراج الدين

مكرم بن العلاء وكان افضل زمانه ودفن فى جوار المصلى بشيراز ، -

۳۰۴ - القاضی صدرالدین ابومسلم بن علی بن العلاء^۱

جمع العلوم الدینیة وافتی و سافر^۲ الحجاز مراراً و لقی الشیخ شهاب الدین عمر السهروردی و لبس الخرقه من یدہ و نشر العلوم بالتدریس و تولی نیابة القضاء و تصدی لتربیة العلماء و الصلحاء و کتم المکاره و صبر فی بلاء الله، فاجأه^۳ الحمام فی ربيع الآخر سنة ثلاث وستین و ستمائة و دفن عند عمه السعید رحمة الله علیهم.

۳۰۵ - مولانا مظهر^۴ الدین ابو علی الحسن^۵ بن محمود

الزیدانی^۶

العالم المحقق الممتن^۷ المفتی لأحكام الدین المتین^۸ المفسر لكلام رب العالمین

- ۱ - این شخص بقرینة صریحة سیاق عبارت مؤلف در آخر ترجمه ، « و دفن عند عمه السعید » مضافاً بقرینة اتحاد نام جد او با نام پدر صاحب ترجمه قبل برادر زاده صاحب ترجمه بلافاصله قبل است ، -
- ۲ - رجوع شود بس ۵۰ حاشیه ۷ ، -
- ۳ - چنین است در ق (یعنی مرگ او را ناگهان و بنحو مفاجاة فرو گرفت) ، ب م : فجاهه ،
- ۴ - چنین است این کلمه یعنی مظهر الدین با ظاء معجمه در نام این شخص در شیراز نامه هم خطی مورخه ۸۳۲ ورق ۷۷ ، و هم چاپی ص ۱۲۸ ، و همچنین است نیز صریحاً در کشف الظنون در هر دو چاپ قدیم و جدید استامبول در عنوان « مصابیح السنه » بقوی که یکی از شراح آن همین صاحب ترجمه حاضر بوده است (چاپ قدیم ج ۲ ص ۴۴۳ ، و چاپ جدید ج ۲ ص ۱۶۹۹) ، ولی در خود شد الأزار در هر سه نسخه این کلمه « مطهر الدین » بطاء مهمله مسطور است و ظاهراً تصحیف باید باشد چه تا آنجا که ما بخاطر داریم در کتب تواریخ و معاجم رجال همچو لقبی یعنی مطهر الدین بطاء مهمله گویا هیچ بنظر نرسیده است (در فارسنامه ناصری ج ۲ ص ۲۵۰ نام یکی از وزراء عضدالدوله دیلمی را « مطهر الدین عبدالله کازرونی » عنوان کرده است و آن غلط فاحش است چه نام وزیر مذکور بتصریح ابوعلی مسکویه در تجارب الأمم ج ۲ ص ۳۵۹ - ۳۶۱ و ابن الأثیر ج ۸ ص ۲۱۳ - ۲۱۴ هر دو در حوادث سنه ۳۶۴ **بوالقاسم مطهر بن عبدالله** بوده است نه مطهر الدین عبدالله که تصحیف قبیحی است از صاحب فارسنامه ناصری) ، و لسی لقب مظهر الدین با ظاء معجمه گرچه نادر است لکن مسموع است و بغیر از [بقیه حاشیه ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ در صفحه بعد]

(ورق ۱۷۶ ب) الشارح لأحادیث سید المرسلین درس الکتب و شرحها و صنف فی کل فن با کمال بیان و اوضح عبارة و افاد الناس سنین مع انه كان ا کمه ، تلمذ لمولانا امام الدین الیضاوی^۱ و كان له فائد یقوده الی حلقة درس مولانا قطب الدین^۲ فیکثر علیه السّوال و لتصانیفه یمن و بركة تشهد علی حسن نیته و اخلاصه توفی فی محرّم^۳ سنة اثنتین و ستین و ستمائة^۴ و دفن بأعالی مقابر المصلی رحمة الله علیه .

۳۰۶ - الشیخ ابو الفتح النیریزی

العالِم الفقیه المدرّس الزاهد قدم شیراز فاءتقدمه الأتابک^۱ و فوّض الیه

بقیه از صفحه قبل

مورد صاحب ترجمه حاضر نام یکی از پسران شیخ سیف الدین باخرزی معروف بتصریح مجمل فصیح خوانی در حوادث سنه ۶۴۶ (نسخه آقای نخجوانی) **مظہر الدین مظہر** بوده است ، و در ص ۱۲۲ س ۵ از کتاب حاضر نیز بدان اشاره شده است ،

۵ - چنین است در هر سه نسخه ، ولی در کشف الظنون در موضع مذکور در حاشیه ۲ نام او حسین مسطر است ، - ۶ - چنین است واضحاً در ق بزاء معجمه و یاء مشتاة تعجانیه و دال مهمله و الف و نون و سپس یاء نسبت ، و نیز چنین است در کشف الظنون در موضع مذکور در حاشیه ۲ در هر دو چاپ ، در شیرازنامه خطی مورخه ۸۳۳ این کلمه بدون نقطه است ولی در شیرازنامه چاپی ص ۱۲۹ این نسبت « رملانی » چاپ شده است و این بدون شك تصحیف همان کلمه زیدانی است ،

۷ - حرف دوّم این کلمه در هر سه نسخه تاء مشتاة فوقانیه است نه یاء موّجده کما یسکن ان یتوهم .

۱ - متوفی در سنه ۶۷۵ ، رجوع شود بشماره ۲۱۲ از تراجم ، -

۲ - تقریباً بنحو قطع و یقین مراد صاحب ترجمه شماره ۲۹۹ است ،

۳ - کذا بدون ال فی النسخ باضافة المحرّم الی السنه ،

۴ - چنین است این تاریخ وفات در هر سه نسخه ، ولی در کشف الظنون چاپ جدید استامبول ۳ ،

۱۶۹۹ در تحت عنوان « مصابیح السنه : » تاریخ وفات او در سنه ۷۲۷ چاپ شده و ظاهراً باید

خلط باشد بخصوص که در چاپ قدیم اصلاً تاریخ وفات او مذکور نیست ، -

بقیه در صفحه بعد

المدارس فلم يقبلها فبالغ معه حتى قبل مدرسة فدرس فيها سنين كثيرة يقوم الليل و يصوم النهار ولم يتناول من اموالهم شيئاً ولم يأكل من اقوات شيراز بل كان ينقل اليه الخبز من بلده لأفطاره ويقول لست ممن يترك الحلال الموروث ويفطر بطعام لا يدري من اين أنخذ وفي أبي شيءٌ صرف ، وكان الشيخ ابو الحسن كردويه^۱ يتردد اليه في كل اسبوع مرة فيجري بينهما اسرار في المعرفة ، توفي في سنة اربع عشرة و ستمائة و دفن بأعالي المصلى ، وقال الفقيه صائغ الدين حسين بن محمد بن سلمان^۲ في مرثيتهما (ورق ۱۷۷) :

نَحِيلِي يَا أَبِي الدَّهْرُ أَنِّي أَرَاكُمْ   سَقَى اللهُ أَيَّامَ الحِمَى وَ سَقَاكُمْ
وَقَدْ كُنْتُ لَا أَرْضِي بِدُونِ لِقَائِكُمْ   فَهَا أَنَا رَاضٍ أَنْ أَرَى مَنْ رَأَاكُمْ
فَدَيْتُكُمْ نَفْسِي^۳ رِضًا لَا تَكْلُفًا   فَطُوبَى لِنَفْسِي أَنْ تَكُونَ فِدَاكُمْ

رحمة الله عليه .

بقیه از صفحه قبل

۵ - چنین است این نسبت در ق و واضحاً بنون و یاء مثناة تحتانیه و نیز در شیرازنامه خطی ورق ۷۷ ، ولی در ورق ۷۱ بقاء مثناة فوقانیه و بقاء مؤحده مرقوم است ، ب م اصلاً این نسبت را ندارند .
۶ - معلوم نیست مراد کدام اتابك است ولی از ملاحظه تاریخ وفات صاحب ترجمه که در سنه ۶۱۴ بوده است باید بظن غالب مراد اتابك سعد بن زنگی (۵۹۱ - ۶۲۳) یا با احتمال ضعیف برادر او تكله بن زنگی (۵۷۱ - ۵۹۱) باشد ،

۱ - شماره ۹۱ از تراجم ، ۲ - شماره ۱۲۲ از تراجم ، ۳ - نفسی : را باید منصوب بنزع خافض فرض کرد ای فدیتکما بنفسی چه قدی یفیدی هیچوقت دو مفعول بلا واسطه نمیگیرد بلکه فقط يك مفعول بلا واسطه و يك مفعول بواسطه میگیرد يقال فدیته بمالی و بنفسی قال الله تعالی و فدیناه بذبیح عظیم (لسان باختصار) ،

[ترجمه اخرى له بهامش نسخه ق ۱]

هو المولى الشيخ جمال الدين ابو الفتح محمد بن الطاهر^۲ النيريزي^۳ كان من تلامذة الحافظ ابى موسى المدينى^۴ وروى كتاب لباب التفسير^۵ عن ابن ابى مريم^۶ عن مصنفه^۷، وروى كتاب الموضح فى علل القراءات عن مصنفه الشيخ الأمام فخرالدين ابى عبدالله الشهير بابن ابى مريم^۸، وكان مدرّسا للمدرسة اللاذقية^۹ ونقل عنه ولده^{۱۰} المولى الأمام فخرالدين احمد انه قال عند وفاته قل للفقهاء عليكم باعتقاد اهل السنّة والجماعة فقلت له اتأمرنا باعتقاد الشيخ الأشعري ام باعتقاد السلف قال باعتقاد السلف الصالحين فإن الشيخ الأشعري كان معتزليا فصار من اهل السنّة^{۱۱} .

-
- ۱ - اين ترجمه ثانوى فقط در ق موجود است آنهم درهامش در مقابل ترجمه اصلى وبخط العاقى غيرخط كاتب اصل نسخه ، - ۲ - كذا فى الأصل بالألف واللام على خلاف الاستعمال المشهور لهذه الكلمة علماً ، ۳ - در اصل اين نسبت بدون هيچ نقطه مرقوم است ، رجوع شود بص ۴۴۵ حاشیه ۵ ، - ۴ - رجوع شود بص ۱۴۱ حاشیه ۶ (كه بخط درذيل صفحه در تحت رقم ۵ چاپ شده است) ، - ۵ - تأليف محمود بن حمزة بن نصر کرمانى معروف بتاج القراءه كه بعد از ۵۰۰ هجرى وفات يافته است ، رجوع شود برأى شرح احوال او بمعجم الأدباء ۲ : ۱۴۶ ، و طبقات القراء ۲ : ۲۹۱ ، و طبقات النجاة سيوطى ۳۸۷ ، وبص ۴۰۲ حاشیه ۹ و ص ۴۰۶ س ۴ از كتاب حاضر ، - نام اين كتاب در معجم الأدباء و طبقات النجاة بطبق متن حاضر لباب التفسير مرقوم است ولى در طبقات القراءه و كشف الظنون در باب لام ج ۲ ص ۳۵۰ ، لباب التفسير ، - ۶ - رجوع شود بشماره ۲۷۸ از تراجم ، ۷ - يعنى تاج القراءه مذکور در حاشیه ۵ ، - ۸ - رجوع شود بحاشیه ۶ ، - ۹ - كذا فى الأصل ، وشايد اين كلمه تعريف « الأتابكية » باشد ، - ۱۰ - ضماير مجرور « عنه » و « ولده » راجع است بصاحب ترجمه جمال الدين ابو الفتح محمد بن الطاهر النيريزى ، -

۳۰۷ - الشيخ صفی الدین محمود الخبری^۱

كان عالماً قبيهاً محققاً كاملاً إذا احوال شريفة حميدة ما اطلع احد على اوراده
و كوشف في آخر عمره بأحوال الآخرة فبكى كثيراً و ما طعم ولا ذاق حتى
فارق الدنيا في جمادى الأولى من سنة ثمان^۲ و اربعين و ستمائة و مدفنه في جوار
شيخه ابي الفتح^۳ رحمة الله عليهم .

۳۰۸ - الشيخ زكى الدين الكازرونى^۴

كان زاهداً زكياً عالماً مرضياً ذا اخلاق ملكية و آداب نبوية بلغ مبلغ
اهل الولاية و لاحت له اعلام المنايا و كان مولانا قطب الدين محمد^۵ بن ابي الخير
يعتقده اعتقاداً تاماً و يزروه مراراً في كل اسبوع تبجيلاً و احتراماً فاتبعه في ذلك
ذريته و سرى^۶ ذلك الاعتقاد الي افاضل عشيرته و روى في سببه انه كان يقرأ
سورة الأنعام في بعض الأسفار فلما اتى على ذكر الأنبياء صلوات الله عليهم رفع

۱ - ب نسبت الخبری را ندارد . - الخبری ظاهراً بسكون باء موحدده است منسوب بخبر که تلفظ مستحدث آن خفر است و آن بلوکی است معروف در فارس در هجده فرسخی جنوب شرقی شیراز، رجوع شود بص ۱۱۴ حاشیه ۶ و ص ۱۶۸ حاشیه ۷ ، - ۲ - کلمه «نمان» را در ق ندارد ولی او عاطفه بعد از آن موجود است ، - ۳ - «ابی الفتح فقط» در ق موجود است و مراد از آن بدون شبهه صاحب ترجمه بلافاصله قبل است ، - ۴ - چنین است این کلمه در ق یعنی منسوب بکازرون معروف، و همچنین است در ترجمه فارسی کتاب ص ۱۵۳ و لی در ب، «الکارزی» بکاف و الف و تقدیم بر اه مهمله بر زاء معجمه و یاء نسبت (کارزی بقول یاقوت در معجم البلدان در عنوان «کارزین» بتقدیم مهمله بر معجمه یکی از صور نسبت بهمین کلمه یعنی بکارزین است، و کارزین بلوک معروفی است در فارس و قصبه آن بلوک نیز که بهمین اسم موسوم است مسقط الرأس فیروز آبادی صاحب قاموس است بتصریح خود او در ماده ک ر ز، رجوع شود نیز بکتاب حاضر ص ۱۰۰ ح و ۲۱۵ (ح) - ۵ - م «الکارزی» بهمان املاى ب ولی بر اه مهمله در آخر بجای زاء معجمه ، - ۶ - شماره ۲۹۹ از تراجم کتاب حاضر ، - ۷ - کذا فی ق ، ب م ، سار ،

يديه وقال يا رب بحق هؤلاء الذين ذكرتهم في كتابك (ورق ۱۷۷ ب) وامرت
 حبيبك محمداً باتباع هداهم وطريقهم^۱ ارنى ولياً من اوليائك فلما نام قيل له في
 منامه اذهب الآن الى الجامع العتيق فاصعد منظر يحيى^۲ فان فيه احداً من
 اولياء الله فانتبه وذهب سريعاً الى المسجد و صعد المنظر فاذا الشيخ زكى الدين
 فقبل يده و فرح بما وجدته فجعل يتردد اليه و يجاس متواضعاً بين يديه و مدحه
 مرةً بقصيدة مائة^۳ بيت فأنشدها عليه قائماً ثم احضر قرطاساً فيه مائة دينار
 فوضعها عنده وقال هذه جائزة القصيدة ثم دعاه الى بيته فأركبه ومشى في ركابه
 واقتفاه الموالي ، وكان مولانا السعيد مجد الدين^۴ يزوره ويعتقده و قدمدحه ايضاً
 بأبيات ، وكان له اطعام عام وانعام تام ان نزل عليه ضيف واحد احضر طعام جماعة
 وان نزل عليه مائة رجل جاء بطعام ثلاثمائة و اكثر حتى ان الحكام يتحIRON في
 شأنه انه من اين ينفق و كان صاحب كرامات شائعة في الألسنة ومن جملة اشعاره :
 در راه خدا جان ده و فریاد مکن   ورجان ندهی طریقه بنیاد مکن
 یاد رره دین همچو زکی ره رو باش   یا خاهه درین محله آباد مکن
 دفن فی بعض حظائر الموالی فی سنة . . . . و سبعمائة^۵ (ورق ۱۷۸) .

۱ - ب م بجای این سه کلمه ، باتباعهم ، ۲ - کذا فی النسخ الثلاث ، ۳ - ب م ، من مائة ،
 ۴ - ظاهراً بقرینه نعت : السعيد ، یعنی مرحوم باصطلاح امروزه مراد قاضی مجد الدين اسمعیل
 دوم صاحب ترجمه ۲۹۳ است نه قاضی مجد الدين اسمعیل اول صاحب ترجمه ۲۹۱ (رجوع شود بص ۳۸۸
 حاشیه ۲) ، ۵ - جای آحاد و عشرات در هر سه نسخه سفید است .

۳۰۹ - مولانا شمس الدین محمد الاملی^۱

من جهابذة العلماء و اساتذة الفضلاء كان جامعاً لأقسام النقیات و العقلیات
قدم شیراز فی عهد سلطنة الشیخ ابی اسحق فتلقى قدومه بأوفر احترام و رتب
اموره بأبلغ اهتمام و جعله مدرساً فی مدرسة ابیه و احتف به کُل فاضل نبیه و کان
قبل ذلك مدرساً فی المدرسة الغازانیة بتبریز و له مصنفات کثیرة متناساً و شرحاً
و من جملتها کتاب نفائس الفنون و عرائس العیون^۲ جمع فیها من کل فن من الفروع
و الاصول و المنقول و المعقول رسالة جامعة شاملة لمقاصده حاویة لأصوله و قواعد
و قد نلت شرف مجالسته و مکالمته مراراً کثیرة و کان مفتخراً بموالاة اهل بیت
رسول الله صلی الله علیه و سلم معادياً لمن عاداهم و من اشعاره المتکلفة^۳ :

إِلَى كُمْ أَزْجِي بِالتَّمَنِّي مُدَارِيًا   وَ كُمْ بَيْنَ قَلْبِي وَ الْأَمَانِي بِحَائِلِ^۴
إِلَى كُمْ أَرَى الْجُهَالِ أَرْبَابَ تَرَوِّةٍ   وَ أَيْدِي بِحَاجَاتِي وَ تَسْتُ بِنَائِلِ
وَ لَمْ أَرِ فِي الْآفَاقِ غَيْرِي بِفَائِقِي^۵   وَ لَمْ أَرِ فِي الْحِرْمَانِ مِثْلِي بِعَائِلِ^۶

۱ - چنین است عنوان در م ، ق : مولانا شمس الدین محمد الاملی ، ب : مولانا شمس الدین محمد الالهی ،
۲ - چنین است در هر سه نسخه یعنی و عرائس العیون ، با واو عاطفه ولی در کشف الظنون
و خود متن چاپی نفائس الفنون که در سنه ۱۳۰۹ قمری و باز مجدداً در ۱۳۱۷ قمری در طهران
چاپ شده ، فی عرائس العیون دارد (با فی بجای واو) ،
۳ - این آیات باشش بیت دیگر بقیه آن که مجموعاً یازده بیت میشود در مقدمه نفائس الفنون ص ۳ از چاپ
طهران مذکور است ، ۴ - کذا فی النسخ ، و واضح است که باء در این کلمه بکلی بی مورد است
و بایستی « من حائل » گفته باشد تا تمیز « کم » باشد ، ۵ - کذا فی النسخ ، باز باء
اینجا بکلی بی مورد است و لابد باید فرض کرد که زائده است در مفعول تانی اری از قبیل تسقی
الفضیج بیارد بنام (رجوع شود بمعنی اللیب در باء زائده) ، ۶ - توجیه باء « بعائل »
بعینه مثل توجه باء « بفائق » است در مصراع اول ، و عائل بمعنی فقیر و محتاج است ، و العائل
المفتقر و حال الرجل یعیل من باب ضرب افتقر فهو عائل ، (اقرب الموارد) ، -

وَكَمْ مِنْ رِسَالَاتٍ رَقَمْتُ بِوَشِيهَا^۱   وَلَمْ أَنْتَفِعْ يَوْمًا بِتِلْكَ الرِّسَائِلِ
 أَرَانِي فِي حِرْمَانٍ مَا كُنْتُ أَرْتَجِي^۲   أَوْ آخِرَ عُمُرِي مُلْحِقًا^۳ بِالْأَوَائِلِ
 فَوَا أَسْفَا مِنْ طِيبِ عُمُرٍ صَرَفْتُهُ^۴   بِجَمْعِ الْمَعَالِي وَانْتِسَابِ الْقَضَائِلِ
 فَهَا أَنَا مَسْئُولٌ لَدَى كُلِّ مُشْكِلٍ^۵   وَلَا زِلْتُ مِنْ إِشْكَالٍ عُدْمِي بِسَائِلِ^۶
 (ورق ۱۷۸ ب) توفی فی سنه . . . و خمسين و سبعمائة^۷ و دفن ببعض تلك الحظائر
 رحمة الله عليهم .

۳۱۰ - مولانا شرف الدين ايوب^۸

كان قاضياً عالمًا فاضلاً فقيهاً حنفياً المذهب وولاه السلطان مبارزالدين
 محمد^۹ وغيره شرعيات المسلمين قضى بالنيابة سنين ودرس في الفزارية^{۱۰} وغيرها
 مدة مديدة فنشر العلم وثر جواهر الكلم وراعى حقوق العباد ورتب زاد سفر المعاد
 توفى في سنة . . . وستين و سبعمائة^{۱۱} و دفن * في المقابر الجنوبية^{۱۲} ، و مما استفدت
 من بركاته :

۱ - باز باء « بوشيا » زائده است شنوداً در مفعول به مثل لا يقرآن بالسور ، -
 ۲ - بكسر حاء بصيغة اسم فاعل و « اواخر عمرى » مفعول آنست كه مقدم بر عامل خود است ،
 ۳ - باز باء زائده شنوداً ، - و چنانكه ملاحظه ميشود اين شخص اصرار مخصوصى داشته در ايراد
 باء زائده در غير موارد مجاز (بضم ميم) ، - ۴ - چنين است در ق يعنى جاي آحاد يياض
 است و قبل از « خمسين » واو عاطفه ايت ، ب م : فى سنة خمسين و سبعمائة (بدون يياض
 و بدون واو عاطفه) ، - ۵ - كذا فى ب واضحاً ، ب م : « اول » بجاي ايوب (كذا - ؟) ،
 ۶ - « محمد » فقط در ق موجود است ، - مقصود امير مبارزالدين محمد بن شرف الدين مظفر
 مؤسس سلسله آل مظفر است از ملوك فارس (سنه ۷۱۸ - ۷۵۹ يا ۷۶۰) ، -
 ۷ - يعنى مدرسه فزاريه شيراز ، رجوع شود بص ۳۶۰ حاشيه ۵ ، ۸ - كذا فى ق يعنى
 جاي آحاد آن يياض است باواو عاطفه قبل از عشرات ، ب م : فى سنة ستين و سبعمائة (بدون
 يياض و بدون واو عاطفه) ، ۹ - ب م : ببعض تلك الحظائر ،

إِذَا السِّرُّ وَالْإِعْلَانُ فِي الْمُؤْمِنِ اسْتَوَى^۱   فَقَدْ عَزَّ فِي الدَّارَيْنِ وَاسْتَوْجَبَ الشَّنَاءَ
 وَإِنْ خَالَفَ الْإِعْلَانُ سِرًّا فَمَا لَهُ   عَلَى سَعْيِهِ فَضْلٌ سِوَى الْكَيْدِ وَالْعَدَا
 كَمَا خَالِصُ الدِّينَارِ فِي السُّوقِ تَأْفِقُ^۲   وَمَعْشُوشَةُ الْمَرْدُودِ لَا يَمْتَضِي الْمَنَى^۳
 رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ .

۳۱۱ - مولانا عماد الدین محمود^۳ القزوينی

العالم الخاشع الكامل المتواضع قدلقي علماء الجهابذة^۴ ولازم كبار الأساتذة
 و اخذ اصناف العلوم و جمع اشقات الفنون ذا حظ تام من العبادات و الطاعات
 و اوراد كثيرة في سائر الاوقات و له خط حسن رائع لا تمحوه يد الا دوار عن
 صحائف الليل والنهار و مما نَمَقَه بيده (ورق ۱۷۹):

نَسِيمَ الصَّبَا^۵ إِنْ زُرْتِ أَرْضَ أَحِبَّتِي   بِسِقْطِ اللُّوَى حُوشِيَّتِ طُرُقِ الْمَهَالِكِ
 بِحَيْثُ قُلُوبُ الْعَاشِقِينَ تَرَاحَمَتْ   فَضَاقَتْ عَلَى الْعَادِينَ نَهْجُ^۶ الْمَسَالِكِ

۱ - المقام يقتضى : استويا ، ۲ - كنا فى ق (؟) ، ب م : العنا ، - تعبير گنگک رکیک نا
 مفهومى است ، ۳ - ق جای د محمود ، را سفید گذارده است ، ۴ - کذا فى النسخ ،
 والصواب : جهابذة العلماء او العلماء الجهابذة ، ۵ - صبا بمعنی باد معروف مؤنث است
 (مجبط المجبط واقرب الموارد) ، و نسیم « کسب تأنیت از مضاف الیه نموده و باین جهت است
 که ضمائر خطاب بدان را در زرت و حوشیت و هنالك و فاطلییه همه را مؤنث آورده است چنانکه
 شاعر دیگر نیز در این ابیات :

ایما جبلی نعمان بالله خلیا   نسیم الصبا یخلص الی نسیمها
 اجد بردها او تشف منی صبا یة   علی کید لم یبق الا صمیمها

ضمایر غایب راجع بدان را در نسیمها و بردها و تشف همه را مؤنث آورده است ،

۶ - نهج بفتح نون و سکون هاء بمعنی راه روشن و گشاده است و شاعر در اینجا فعل مسند بآنرا
 یعنی ضاقت را بتوهم معنی « طریق » که هم مؤنث استعمال میشود و هم مذکر مؤنث آورده است ،

عَلَى شَاطِئِ الْوَادِي بِمَدْرَجِ اللَّوِي أَصْعَتُ فَوَادِي فَاظْلَبِيهِ هُنَالِكَ
توفي في سنة خمس وثمانين وسبعمائة^۱ و دفن بطرف المصلی رحمة الله عليهم .

۳۱۲ - الشيخ قطب الدين محمد بن عبد الله بن

محمد الفسير جاني الايجي^۲

العالم العارف الكثير الخير الدائم الذكر ذو القلب السليم والطريق المستقيم
والصدر الواسع والبدن الخاشع كان محباً للفقراء محبباً في الصلحاء له اعتقاد عظيم
في شأن المتصوفة ورغبة تامة في مجالسة اهل المعرفة لم يتجاوز عن اقوال الفقهاء
المجتهدين ولم يتعد عنها بأقوال الظاهرية المترهدين * لم يدع في البحث زمام
التمالك والتحمل ولم يشب تهليل الشافعي بالتمالك والتحنيل^۳ وكان طريقته

۱ - چنین است این تاریخ وفات در هر سه نسخه بدون اختلاف .

۲ - چنین است عنوان در ق م ، الشيخ قطب الدين محمد الفسير جاني الايجي ، ب ، الشيخ قطب
الدين محمد الفسير جاني الايجي ، - نسبت الفسير جاني در کمال وضوح در هر دو نسخه ق م بهمان املاء
که ما چاپ کرده ایم مرقوم است یعنی بقاء وسین مهمله ویاه مثناة تحتانیه وراه مهمله و جیم والف
ونون و سیر یاه نسبت ، و از نسبت ايجي ، که بلافاصله بعد از فسير جاني ، در عنوان متن ذکر شده
و از سياق حکایت آتی الذکر که در حاشیه ۱ س ۴۵۵ بنقل از ترجمه فارسی کتاب حاضر بقلم پسر
مؤلف در شرح احوال صاحب ترجمه ذکر خواهیم کرد میتوان استنباط نمود که فسير جاني بطن
بسیار قوی بلکه تقریباً بنحو قطع و یقین ناحیه یا قصبه بوده است از توابع ايج ، و ايج یا ایگک در
قرون وسطی شهر معروفی بوده است از بلوک امروزی اصطهبانات فارس و مدت چندین قرن پای تخت
ملوک شبانکاره بوده است و اکنون نیز باقی است و قریه ایست واقع بمسافت چهار فرسخ در جنوب
شرقی قصبه اصطهبانات ، و قصبه اصطهبانات واقع است در بیست و هشت فرسخی جنوب شرقی شیراز
(فارستانه ناصری ج ۲ ص ۱۷۵ ، ۱۷۸ ، ۲۲۴) ، - در فارستانه ابن البلخی و انساب سمعانی
و معجم البلدان یاقوت و نزهة القلوب حمد الله مستوفی و شبرازنامه و تاریخ آل مظفر از محمود گیتی و
فارستانه ناصری و آثار عجم و کتب و نقشه های جغرافیای جدید و اسامی دهات کشور ، طبع اداره
کل آمار و بیت احوال سنه ۱۳۲۳ شمسی و فهرست اسامی نقشه های ارکان حرب ایران طبع
وزارت جنگ سنه ۱۳۲۱ شمسی اصلاً و ابداً ذکر می از فسير جاني بنظر نرسید و تقریباً قطعی است
که دیگر امروز موضعی یا ناحیه باین اسم در خاک فارس وجود ندارد ، -

۳ - از ستاره تا اینجا در ق موجود نیست ، - و نمالك و تحنيل دو مصدر جعلی است به معنی مالکی
نهی در صحنه بعد

السكوت و ملازمة البيوت و ذكر الحى الذى لا يموت قد حج مراراً بيت الله الحرام و سافر بحسن النية الى بعض بلاد الشام و نسخ الكتب الشامية للعلماء المتأخرين فأتى بها ونشرها بين المسلمين^١ ، وله رسالات فى مهمات الدين و ضروريات الشرع المتين^٢ كتبها حسبه لله تعالى ، و سمعت بعض الصالحين من من شيراز و كان رفيقه فى سفر الحجاز أن الشيخ غسل خميصة^٣ له بماء زمزم تبركاً فألقاها على بعض الجدران فجاء بعض المتلصصة (ورق ١٧٩ ب) فمدها من وراء الجدار ليذهب بها فقلت عليه فجعل الشيخ يرفعها بعضاً^٤ و يديها اليه حتى ذهب بها و قال أن اموالنا و ارواحنا كلنا فى سبيل الله ، اراح^٥ فى شهر شعبان سنة خمس وثمانين و سبعمائة^٦ و مما كتب لى بخطه الشريف و هو للأمام الياقنى :

بقية از صفحه قبل

شدن و حنبلى شدن که دو مذهب مشهور از مذاهب اربعة اهل سنت است ،

- ١ - يك نسخه خطى از كتاب قواعد الشريعة تأليف عز الدين عبدالعزیز بن عبدالسلام سلمى شافعى متوفى در سنة ٦٦٠ از فقهاء معروف شام (رجوع شود بسبكي ج ٥ ص ٨٠ - ١٠٧) بخط همین صاحب ترجمه متن حاضر در كتابخانه موزه بریطانيه بعلامت « شرقى ٣٠٩٦ » موجود است که تاريخ كتابت آن ٢٥ رجب سنة ٧٥٦ است و عين امضای كاتب در آخر آن از قرار ذيل است : محمد بن عبدالله بن محمد بن عبدالله الفيسر حافى « كلمة اخير بجاء مهمله مكتوب است و لى واضح است که حذف نقطه جيم از باب مساهله كاتب است (رجوع شود بنديل فهرست نسخ عربى كتابخانه مزبور ص ١٥١ - ١٥٢ نمره ٢٣٤) ، ٢ - در هر سه نسخه حرف سوّم تاء مثناة فوقانيه است نه باء موخده كما يمكن ان يتوهم ، ٣ - خميصة كسفينة كليم سياه مربع هر دو سر علم خمائص جمع (منتهى الأرب) ، والخميصة كساء اسود مربع له علمان فان لم يكن ، علما فليس بخميصة (لسان العرب) ، ٤ - ق : بعضاً (بضاد معجمه) ، ٥ - اراح الرجل مات كأنه استراح (لسان العرب) ، ٦ - چنين است تاريخ وفات صاحب ترجمه در هر سه نسخه ، - ابن حجر در درر الكامنة ج ٣ ص ٤٨٢ شرح احوال دو نفر از علماء فارس را يکى پس از ديگرى ذکر کرده که هر دو موسوم بوده اند بمحمد بن عبدالله و لى لقب يکى نورالدين بوده است و لقب ديگرى قطب الدين و از سياق عبارت او و از صريح عبارت ترجمه فارسى كتاب حاضر بقلم پسر

۳۱۳ - السلطان جلال الدین ابو الفوارس شاه شجاع بن

محمد بن المظفر بن منصور^۱

كان سلطاناً عالمًا فاضلاً كاملاً صادق النية * طاهر العقيدة سني المذهب
 معترفًا بالجرائم متحرجًا عن العاثم^۲ مفوضًا امره الى الله المتعال متوكلًا عليه في
 جميع الأحوال ملك بلاد فارس وكرمان واصبهان والاهواز والجبال والسواحل
 واتقاده ملوك الأطراف ودخل بلاد آذربيجان^۳ فأخذها عنوة و وضع فيها
 السرير ونال في سعة الملك وبسطة الاقتدار واحتشاد الجنود وامتداد الحكم ونفاذ
 الأمر مالم يدركه احد من سلاطين عهده ملك نيفًا وعشرين^۴ سنة ورعى العلماء
 احسن تربية واعتنى بشأنهم ككل عناية فعمروا في عهده المدارس وغمر بفضله المجالس
 فأحيا معالم العربية احياء جسيما^۵ ونال الكتب الأدبية في زمانه رونقًا عظيمًا
 (ورق ۱۸۰) وكان يحضر مجالس العلماء بلا تجشم ويقضى حوائج الفقراء بلا تبرم
 لم يخل مجلسه قط عن عالم ادب وفاضل اريب * ليلاً ونهاراً وسفراً وحضراً^۶
 ولم انس رواء طلعتة و بهاء جماله وأبهته وحسن تلقته واصغائه التي اثناء التذكير

۱ - « بن منصور » فقط در ق موجود است ، ۲ - از ستاره تا اینجا در ب موجود نیست ،
 ۳ - ب م : آذربایجان ، ۴ - کذا فی ب م وهو الصواب لا غیر ، ق ، تسعة وعشرين ، و این
 تاریخ غلط فاحش است هم لفظاً که بایستی ، تسعاً ، بگوید بجای ، تسعة ، و هم تاریخاً چه
 جلوس شاه شجاع باختلاف اقوال یا در شوال ۷۶۰ بوده است یا در شوال ۷۵۹ ، و وفات او
 باتفاق مورخین ایران در شعبان ۷۸۶ روی داده بوده و بقول ابن حجر در درر الکامنه وصاحب
 شذرات الذهب در سنه ۷۸۷ ، پس مدت سلطنت او یا بیست و پنج سال و قریب ده ماه یا بیست و
 شش سال و همان کسر یا علی الأكثر بیست و هفت سال و همان کسر خواهد بود و بهیچ قولی و بهیچ
 حسابی ممکن نیست بیست و نه سال باشد ، ۵ - تصحیح قیاسی رسم الخطی ، در هر سه نسخه ؛
 فاحشی ، - رجوع شود بص ۳۷۵ حاشیه ۳ ، ۶ - کذا فی ق و هامش م ، ب و متن م ،
 جساماً ، ۷ - این چهار کلمه فقط در ق موجود است ،

ومذاکرة^۱ ما یجری من لطائف البیان ونکات التفسیر و انعاماته المتواترة التي
 [كانت] تأتینی بلا کلفة طلب و احساناته المتظاهرة التي [كانت] تنتابنی
 بلا نصب^۲ و تعب، و للعلماء کتب كثيرة في اقسام العلوم قد وشحوها باسمه
 العالی فأخذوا علیها الجوائز و الخلع الفاخرة علی التوالی، و له سؤالات
 موجّهة و ایرادات مسلّمة و اجوبة شافية و ادلة قوية كافية و آثار خیراته تكون
 باقية الی اقصاء الدهور^(*) و انوار کرامته لا تنطفئ بمرور الأعوام والشهور^۳، وله
 رسالة عربية بليغة في فضيلة العلم و شرف العلماء^۴ قد شرحها الأفاضل و الأذکياء،
 کوشف بموته قبل ذاك بأیام فأخذ یجهز نفسه عن محض الاستسلام و وصی بوصایا
 جامعة و سلّم لقضاء الله تعالی في تلك الواقعة و امر ان یدفن فی جوار الشیخ قطب
 الدین محمد تبرکاً بصحبته و تصدیقاً لوعده بمصاحبته فدفن هناك^۵ فی شعبان

۱ - ب م ، ملاحظة . ۲ - ب م ، بلا مشقة ، ۳ - از ستاره تا اینجا در ق موجود نیست ،
 ۴ - این رساله که بسیار مختصر و فقط قریب سه صفحه است در « تاریخ عصر حافظ » تألیف آقای
 دکتر قاسم غنی ص ۳۳۶ - ۳۳۹ از روی جنگی قدیمی متعلق با آقای حاج سید نصر الله تقوی مدّخله
 چاپ شده است ، ۵ - یعنی شیخ قطب الدین محمد فسیرجانی صاحب ترجمه مذکور بلافاصله
 قبل ، - این عبارت مؤلف یعنی « و امر [السلطان شاه شجاع] ان یدفن فی جوار الشیخ
 قطب الدین تبرکاً بصحبته و تصدیقاً لوعده بمصاحبته فدفن هناك » بسیار مهمه
 است زیرا که مؤلف کتاب حاضر که باشاه شجاع معاصر بوده و بتصریح خود او پادشاه مزبور
 پیای و عطف او حاضر میشده و انعامات متواتره و عطایای متکثره او همواره بدون طلب و تقاضائی
 از مؤلف بدومیرسیده و بنا برین وی بالطبع بخوبی از احوال شاه شجاع مستحضر بوده است تصریح
 کرده که شاه شجاع وصیت کرده بود که او را محض تبرک در جنب مزار شیخ قطب الدین محمد
 فسیرجانی [در گورستان مصلى میانه شمال و مشرق شیراز] دفن نمایند و درجات خود نیز بشیخ
 مزبور وعده داده بود که پس از مرگ نیز در مصاحبت وی بسر خواهد برد ، و همچنین محمود گیتی
 که خود و پدران او اباعن جد از خدام آل مظفر بوده اند در تاریخ آل مظفر ص ۲۳۳
 تصریح کرده که « شاه شجاع چون ازین وصایا پیرداخت روز یکشنبه ۲۲ شعبان سنه ۷۸۶
 بقیه در صفحه بعد

سنة ست وثمانین و سبعمائة ، و من دیوانه المنظوم المشتمل علی العربیات الغراء اللطيفة و الفارسیات الزهراء الطریفة^۱ هذان البیتان و قد امر بکتابتها علی باب رباطه الذی بناه لنفسه بمكة الشریفة :

بِابِ الصَّفَا بَيْتٌ أَلَمْ يَبِهِ الصَّفَا
لَمَنْ هُوَ أَصْفَى فِي الْوَدَادِ مِنَ الْقَطْرِ

بقیه از صفحه قبل

رحلت کرد و بموجب وصیت در پای کوه چل مقام شیراز مدفون شد ، و همچنین صاحب جامع التواریخ حسنی که در ۸۵۵ تألیف شده گویند (ص ۳۲۱ از تاریخ عصر حافظ) :
[شاه شجاع] پس از فراغت از وصیتها در ۲۲ شعبان ۷۸۶ رحلت کرد و همان شب بموجب وصیت او را در پای کوه چهل مقام دفن کردند ، پس چنانکه ملاحظه میشود این سه مورخ که دونفر از آنها معاصر با شاه شجاع و از بستگان او بوده اند و سومی بسیار قریب العصر با او بوده هر سه صریحاً و اضحاً گفته اند که شاه شجاع را بموجب وصیت خود او در حوالی شیراز دفن کردند ، و اصلاً و ابداً اشاره و ایمائی باینکه او وصیت کرده بوده که جسد او را بمدینه نقل کنند و در آنجا دفن نمایند نکرده اند ، پس بنابراین آنچه حافظ ابرو برای اولین بار ذکر کرده و سپس بتبع او صاحب روضة الصفا و حبیب السیر نیز اشاره بدان کرده اند که شاه شجاع وصیت کرده بود که جسد او را بمدینه انتقال دهند ظاهراً باید بی اساس باشد و شاید افسانه بوده که جانشینان آل مظفر در فارس یعنی اولاد و احفاد امیر تیمور مخدومین حافظ ابرو برای منصرف کردن مردم شیراز از زیارت قبر پادشاه محبوب خود و مشکوک ساختن مدفن فعلی او منتشر کرده بوده اند ، -

۶ - در ترجمه فارسی کتاب حاضر بقلم پسر مؤلف در آخر شرح احوال شیخ قطب الدین محمد فسیرجانی صاحب ترجمه بلافاصله قبل عبارت غریب ذیل را علاوه دارد (ص ۱۵۶) : و اینکه شیخ نورالدین ایچی برادر شیخ قطب الدین مانع بود که شاه شجاع را در بهلسوی برادرش دفن کنند در حاشیه کتاب نوشته بود و از اصل کتاب نیست و عمارت آنجا را زین العابدین بعد از وفات وی کرد ، انتهى ، و از عبارت مذکور دو مطلب استنباط میشود : یکی آنکه شیخ نورالدین محمد ایچی که شرح حال مختصری از او در ص ۴۵۴ حاشیه ۶ از درر الکامنه نقل کردیم بعد از وفات شاه شجاع مانع شده بوده که پادشاه مزبور را در جنب برادرش شیخ قطب الدین محمد مذکور دفن نمایند ولی بعدها یا برضایت او یا شاید بدون رضایت او بر حسب وصیت شاه شجاع چنانکه گذشت او را در جنب شیخ قطب الدین دفن کرده اند ، دیگر آنکه سلطان زین العابدین ابن شاه شجاع پس از وفات پدر و دفن وی در جنب مزار شیخ قطب الدین محمد عمارتی بر سر قبر شاه شجاع بنا نهاده بوده که چون قبر وی ملاصق قبر شیخ قطب الدین بوده بالطبع عمارت مزبور بر سر هر دو مرقد ساخته شده بوده است ،

۱ - ب م : الطریفة (بظاء معجمة) ،

يَبُودُهُ الْأَعْدَارُ لِلْمَلِكِ وَالْعِدَى
وَلَيْسَ بِصَبٍّ مَنْ تَمَسَّكَ بِالْعُدْرِ
رحمة الله عليهم .

۳۱۴ - مولانا بهاء الدين عبدالصمد بن عثمان البحر ابادي

الاسفر ايني^۱

من عَصَبَات^۲ الشَّيْخِ الْأَجَلِّ سَعْدِ الدِّينِ مُحَمَّدِ الْحَمَوِيِّ^۳ كَانَ أَحَدَ الْعُلَمَاءِ

۱ - چنین است عنوان در ق ، ب م ، مولانا بهاء الدين عبدالصمد البحر آبادي ، - برای بحر آباد که صاحب ترجمه و کتبه خاندان آل حمويه منسوب بدانجا هستند رجوع شود بص ۳۲۱ حاشیه ۷ ، - ۲ - عَصَبَة معرکه پسران و خویشان ترينه از جانب پدر (منتهی الأرب) ، و مقصود اینجا ظاهراً مطلق اعقاب و احفاد ذکور است ، - ۳ - یعنی شیخ سعدالدین محمد بن المؤید بن ابی بکر عبدالله بن ابی الحسن علی بن محمد بن حمويه الجوينی معروف بحموی بیاه مهمله مفتوحه و میم مشدده مضمومه و واو ساکنه و یاه مثناة تحتانیة مکسوره و سپس یاه نسبت منسوب است بجد اعلای ایشان حمويه بتشدید میم بروزن شبویه ، - پس این حمويه ابو عبدالله محمد بن حمويه جوينی از کبار مشایخ طریقت بوده و در سنه یانصد و سی در نیشابور وفات یافت و در بحر آباد جوین مدفون شد (منتظم ابن الجوزی و ابن الأثیر هر دو در حوادث همین سال) ، و شیخ سعدالدین صاحب ترجمه از اشهر مشاهیر صوفیة عصر خود و از اجلة اصحاب شیخ نجم الدین کبری بوده است و در سال شتصد و پنجاه بروایت مشهور یا ۶۴۹ ، یا ۶۵۸ ، یا ۶۶۵ وفات یافت و قبر وی نیز در بحر آباد جوین است ، این شیخ سعد الدین پدر شیخ صدر الدین ابوالمجامع ابراهیم است که غازان خان پسر ارغون بن اباقین هولاکوبن تولی بن چنگیز خان در سنه ۶۹۴ با قریب صد هزار نفر مغول بدست وی اسلام آوردند و مجملی از احوال او در ص ۳۲۱ حاشیه ۷ مذکور شد (برای مزید اطلاع از ترجمه احوال شیخ سعد الدین حموی رجوع شود بآنچه ذیل : تاریخ گزیده ۷۹۰-۷۹۱ ، نزهة القلوب ۱۵۰ ، ۱۷۴ ، یاقعی ۴ : ۱۲۱ ، مجمل فصیح خواری در حوادث سنه ۶۴۹ ، نفعات الأوس ۴۹۲ - ۴۹۴ ، تذکره دولتشاه سمرقندی ۲۲۲ ، هفت اقلیم در ذیل « جوین » ، مجالس المؤمنین ۲۷۴ - ۲۷۵ ، سفینه الأولیاء ۱۰۵ ، شذرات الذهب ۵ : ۲۵۱-۲۵۲ ، روضات الجنات استطراداً در او آخر ترجمه پسرش شیخ صدر الدین ابراهیم سابق الذکر ۵۱ ، ریاض العارفين ۸۳ ، مجمع الفصحاء ۱ : ۲۴۴ ، طرائق الحقائق ۲ : ۱۵۲-۱۵۳ ، مقدمه جلد اول جهانگشای جوینی از راقم این سطور محمد بن عبدالوهاب قزوینی ص سح) ، -

الراسخين الجامعين بين علمي المعاش والمعاد الفائرين بقدر حي الرقيب والمعلمي
من العلم والسداد صاحبته سنين في حلق درس الأساتذة الفحول تنقسم من رياض
المضائل نسائم اللطف والتمبول ونشيم بروق الآمال من وراء اطواد^۱ الانرواء
والخمول وكان مُجدِّاً في ضبط قواعد العلوم سالكاً سبيل البر والأحسان ملاطفاً
مع سائر الأجيال والأخوان يتكلم بما يعجز البيان عن لطافتها وابتلي بملازمة
السلطان فسلم ببركة العلم عن آفتها وولَّى عظامم الأمور من تدريس المدارس
والتصديرات^۲ في المجالس واطفاء النواثر بين الأشراف وحمل الرسائل التي
سلاطين الأطراف^۳ وله تصانيف عدَّة و تحرير على الكتب لا يعرف احد حده ،
منها كتاب مكارم الشريعة ، و شرح العقائد (ورق ۱۸۰ ب) لمولانا عضد الدين
عبدالرحمن^۴ ، والقوانين في المنطق وغيرها ، فانت أمنيته فانت مديته في سنة ست
و ثمانين وسبعمائة^۵ و دفن بسفح الجبل حذاء حظيرة السلطان^۶ رحمة الله عليهم .

۱ - ب م ، طود ، ۲ - تصحيح قباسی ، در هر سه نسخه . التصدير ،

۳ - ب م ، و حمل رسالات السلاطين الى الأطراف ، ۴ - یعنی قاضی عضد الدين ايجی معروف صاحب مواقف ، رجوع شود بص ۶۷ حاشیه ۳ ، ۵ - کذا فی ق ، ب م ، فی سنة . . . و ثمانین و سبعمائة ، ۶ - مراد از سلطان بقرینه سفح الجبل و نیز بتصريح صاحب آثار عجم که عین عبارت او اندکی بعد نقل خواهد شد شاه شجاع است که بروایت اکثر مورخین چنانکه گذشت مانند محمود گیتی ، ومؤلفین جامع التواریخ حسنی ، و روضة الصفا ۴ : ۱۶۳ ، و حبیب السیر جزء ۲ از جلد ۳ ص ۳۷ ، و آثار عجم ص ۴۷۷-۴۷۸ بموجب وصیت خود او ویرا در پای کوه چهل مقام شبراز دفن کردند ، در آثار عجم ص ۴۷۸ گوید : در بعض از کتب دیده ام نوشته اند بهاء الدین عبدالصمد نامی که از علماء راسخ بوده و تصنیفانی دارد از جمله کتاب مکارم الشریعة وقوانین در منطق و او نیز در سنة مذکوره [۷۸۶] وفات کرده برابر قبر شاه شجاع قریب بکوه دفن است این فقیر قطعه از سنگ او را یافتیم که در صحرا افتاده بود « - انتهى » -

۳۱۵ - الشيخ مشرف الدين مصلح بن عبدالله

السعدى الشيرازى^۱

كان من افاضل الصوفية المجاورين فى بقعة الشيخ الكبير ابي عبدالله^۲
رحمة الله عليه ذاحظ تام من العلوم ونصيب وافر من الآداب مرتاضاً مجاهداً للنفس
قد فتح الله تعالى عليه ابواب المعرفة من بداية امره فكان يتكلم فى الأحوال
المختلفة والأوصاف المتفرقة واكثر اشعاره فى واقعات الطريق وآفات السالك
ولكلامه ظاهر يحتضى به العوام وباطن يدركه اولو الفطن والأفهام موزون
بميزان اهل الطريقة مكنونة فيه اسرار الحقيقة قد سافر^۳ البلاد وجال فى الأقاليم
وحج بيت الله تعالى مراراً ماشياً * وطاف حواله حاسراً حافياً * وقمت له وقائع
* ودخل بيت الأصنام بسومنات فكسر الصنم الأكبر بها^۴ ورأى الشيوخ الكبار
وادرک اولياء الله كثيراً * وصحب الشيخ شهاب الدين عمر السهروردى وكان
معه فى السفينة^۵ وقيل كان يسقى الماء ببيت المقدس وبلاد الشام مدة مديدة حتى
رأى الخضمر عليه السلام فأرواه من زلال الأفضال والأنعام ولما رجع الى شيراز
استقامت احواله واعماله وادرک من الكرامة مالا يدركه امثاله ونال جاهاً رفيعاً
وعزاً منيعاً واتخذ خاتماً يطعم فيه الفقراء والمساكين ويقصده طوائف المسلمين

۱ - الشيرازى - فقط درق موجود است ، ۲ - شماره يك از تراجم كتاب حاضر ،

۳ - رجوع شود بى ۵۰ حاشیه ۷ ، ۴ - از سناره تا اینجا درق موجود نيست ،

۵ - از ستاره دوّم تا اینجا فقط درق موجود است ، ۶ - از ستاره سوّم تا اینجا نیز فقط

درق موجود است ،

ینال رواتب احسانه الخواص والعوام و یصیب من سعط انعامه الطیر والوحش
والأنعام، وجرى بينه وبين الأمير اصیل الدین عبداللہ^۱ شیء فرأى الأمير
فی منامه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم یعاتبه علی ذلك فلما انتبه جاء الی الشیخ
فاعتذر الیه واسترضاه، وله کرامات جرت به الألسنة وملئت^۲ منها الأمکنة
توفی فی سنة احدى و تسعين و ستمائة^۳ و دفن فی صفة^۴ خاتقاهه العالیة^۵، ومن
جملة ایاته السائرة الّتی الاخط فیها حاله و کأنه ینطق بهاعن لسان^۶ عجزی
و ابتھالی :

رہی نمی برم و چارہ نمی دانم بجز محبت مردان مستقیم احوال

۱ - رجوع شود بشماره ۲۲۹ از تراجم کتاب حاضر .

۲ - تصحیح قیاسی ، - هر سه نسخه: ملأت ، و آن غلط رسم الخطی است چه ملأ از باب منع
یمنع متعدی است بمعنی پر کردن ، و اگر بخواهند ازین مادہ بمعنی لازمی یعنی معنی پر شدن
که فقط آن مناسب مقام است استعمال کنند باید در مورد ما نحن قیه یا « ملئت » بصیغہ مجهول
آورند یا « ملئت » بفتح میم و کسر لام از باب علم یعلم ، و در هر دو صورت باید این کلمه را بهیئت
« ملئت » یعنی همزه را بصورت یاء نویسند چنانکه ما تصحیح کرده ایم نه « ملأت » بصورت
الف ، - ۳ - چنین است این تاریخ وفات در هر سه نسخه بدون اختلاف ،

۴ - از این کلمه « صفة » تا آخر کتاب درم موجود نیست زیرا که ورق اخیر این نسخه افتاده است .
صفة بضم صاد مهمله و تشدید فاء بمعنی پیش دالان است (منتهی الارب) و در لسان العرب
گوید : « و صفة البنیان شبه البهو الواسع الطویل السمک ، انتهى ، ولی متأخرین کلمه صفة را
غالباً بمعنی « سگو » یعنی تختگاه و بلندی که بر دو طرف در خانه از بیرون و میان بانها و پای
درختان بزرگ سایه دار برای نشستن بر آن سازند (برهان) و بعربی آنرا مصطبه و مسطبه
گویند در محیط المعیط گوید : « والصفة عند الموالدین مصطبه مرتفعه ضيقه » ، و در متن حاضر
معلوم نیست مؤلف این کلمه را در کدام يك ازین دو معنی استعمال کرده است ، -

۵ - رجوع شود بص ۳۳۱ حاشیة ۴ ، - ۶ - کلمه « لسان » را در ب ندارد .

مگر که صدر نشینان بارگاه قبول نظر کنند به بیچارگان صفت نعال^۱

فرحمة الله عليهم اجمعين وصلى على خير خلقه محمد

وآله اجمعين الطيبين

الطاهرين والحمد لله

رب العالمين.^۲

پایان رسید طبع این کتاب در روز شنبه هفدهم رجب سنه هزار و سیصد و

شصت و شش هجری قمری مطابق ۱۶ خرداد سنه ۱۳۲۶ هجری شمسی در مطبعه

مجلس ، طهران .

---

۱ - این دو بیت از یکی از قصاید معروف سعدی است در بند و موعظه که مطلع آن اینست :

توانگری نه بمال است پیش اهل کمال

من آنچه شرط بلاغت با تو میگویم

تو خواه از سخنه بند گیر و خواه ملال

۲ - جمله از . فرحمة الله تا اینجا بطبق نسخه ق است ، در ب بجای آن چنین دارد :

فرحمة الله عليهم اجمعين والحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا وشفيع ذنوبنا محمد وآله و

عترته الطيبين الطاهرين وصحابه الاكبرين ونابعيهم باحسان الى يوم الدين والحمد لله رب العالمين

اولاً و آخراً انتهى ، - تمام شد تصحيح و تحشيه اين كتاب بقلم كاتب اين سطور محمد بن

عبدالوهاب بن عبدالعلي قزوینی در روز جمعه سوم جمادی الآخرة سنه هزار و سیصد و شصت و شش

هجری قمری مطابق چهارم اردی بهشت سنه هزار و سیصد و بیست و شش هجری شمسی در بلده طهران

حفت بالأمن والأمان در منزل خود در کوچه جم خیابان حشمة الدوله از محلات شمال غربی طهران -

حواشی و اضافات

بقلم محمد بن عبدالوهاب قزوینی

ص ۵ س ۱ - چنانکه از متن این صفحه و حاشیه رقم ۱ واضح میشود نام کتاب حاضر بطبق دو نسخه قدیمی ق ب شد الازار فی خط الاوزار عن زوار المزار بوده است و بطبق نسخه جدیدتر م فقط المزارات یا کتاب المزارات ، و بهمین جهت است که در کتب متأخرین مانند فارسنامه ناصری و آثار عجم و طرائق الحقائق و غیرها که مطالبی از این کتاب نقل کرده اند گاه آنرا باسم کتاب المزارات یا کتاب مزارات شراز نام برده اند و گاه باسم شد الازار ،

ص ۱۵ حاشیه ۴ - ابن الجلاء ، در این حاشیه ما بتبع صاحب قاموس کلمه « الجلاء » نام پدر صاحب ترجمه را که بلام مشدده و الف ممدوده است ما بلام مشدده و الف مقصوره ضبط کرده ایم و عین عبارت صاحب تاج العروس را نیز در بن خصوص نقل نموده ایم ، ولی بعدها در نتیجه تتبع بیشتری بر ما بنحو قطع و یقین محقق و واضح شد که ضبط صاحب قاموس بکلی غلط فاحش و اشتباه محض با عبارت اصح طغیان قلم است از او و صواب در ضبط این کلمه « الجلاء » بجه مفتوحه و لام مشدده و الف ممدوده است بصیغه مبالغه از جلا بجلو جلاء که بمعنی جلا دادن آینه و شمیر و زدودن زنگ آنها و صقل دادن آنهاست ، و جلاء بضبط مذکور چنانکه گفتیم صیغه مبالغه حراف و صنایع است از آن ماده بمعنی کسی که حرفه او جلا دادن شمیر و آینه و امتال آنهاست ، قال الزمخشری فی اساس البلاغه « و جلا الصیقل السیف والمرآة جلاء و مرآة مجلوة و سیفی عند الجلاء » [باللام المشددة و الالف الممدودة بضبط القلم] ، و قال فی اقرب الموارد « و الجلاء [بالضبط المذكور بالقلم] مبالغة

الجالى اى الذى يكشف الصدأ ، و قال السمعاني فى الانساب (١) ورق ١٤٦ الف :
 « الجلاء بفتح الجيم و تشديد اللام الف [و فى آخرها الهمزة] هذا اسم لمن يجلو
 الاشياء الحديدية (٢) كالمرآة والسيف وغيرهما ، و اشتهر بهذه النسبة [ابو] عبدالله
 احمد بن يحيى الجلاء البغدادي نزيل الشام كان ممن سكن الرملة صحب ذا النون
 المصرى و ابا تراب النخشبى و اياه يحيى الجلاء و كان ابو عمرو بن نجيد يقول ان
 فى الدين ثلاثة من ائمة الصوفية لا رابع لهم ابو عثمان [الحيرى] بنيسابور والجنيد
 ببغداد و ابو عبدالله بن الجلاء بالشام و مات فى رجب سنة ست و ثلاثمائة ، و ابوه
 يحيى الجلاء صاحب بشر بن الحارث [الحافى] و حكى عنه و كان عبداً صالحاً و روى
 عنه احمد بن مسروق قال الدقى (٣) قلت لابن الجلاء لم سمي ابوك الجلاء فقال ماجلا
 ابى سيفاً قطاً و ما كان له صنعة كان يتكلم على الناس فيجلو القلوب فسمى الجلاء ،
 انتهى ، و قال ابو نصر السراج الطوسى فى كتاب اللمع ص ١٨١ : « سمعت الدقى (٤)
 يقول قيل لابي عبدالله بن الجلاء رحمه الله تعالى لم سمي ابوك الجلاء فقال ما كان
 بجلاء يجلو الحديد و لكن كان اذا تكلم على القلوب جلاها من صدأ الذنوب ،
 و قال ايضاً فى ص ٣٧٣ : « سئل ابن الجلاء لم سمي ابوك الجلاء فقال ما كان بجلاء الحديد
 و لكن كان اذا تكلم على القلوب جلاها من صدأ الذنوب » انتهى ، و قال الخطيب
 فى تاريخ بغداد ج ١٤ ص ٢٠٤ فى ترجمة يحيى الجلاء ابى صاحب الترجمة الحاضرة :
 « بلغنى عن محمد بن مأمون البلخى قال سمعت ابا عبدالله الرازى يقول سمعت الرقى (٥)
 يقول قلت لابن الجلاء لم سمي ابوك الجلاء فقال ماجلا ابى قطاً شيئاً و ما كان له صنعة
 قطاً و كان يتكلم على الناس فيجلو القلوب فسمى الجلاء » انتهى ،

١ - ابن فصل منقول از انساب سمعاني چاپ مكسى اوقاف گيب با كتاب اللمع و حلية الأولياء و
 تاريخ بغداد مقابله شده و افلاط و تصحيفات نسخه مكسى باستعانت دو مأخذ مزبور تصحيح
 كرده است ، ٢ - تصحيح قياسى ، و فى الاصل الحديدية ،

٣ - كذا فى كتاب اللمع ص ١٨١ بالبدال المهملة ، و فى تاريخ بغداد ج ١٤ ص ٢٠٤ « الرقى ،
 الرءاء المهملة ، و فى الاصل اعنى الانساب المطبوعة « قطنى الدقنى » (كذا) ، -

٤ - انظر الحاشية السابقة ، ٥ - انظر الحاشية رقم ١ ، -

و قال ابن عساکر فی تاریخ دمشق ج ۲ ص ۱۱۲ : « و قيل للجلاء [صح : لابن الجلاء] اکان ابوک یجلو المرابا و السیوف حتی سُمی الجلاء قال لا ولكن کان اذا تکلم علی قلوب المؤمنین جلاها و فی لفظ ماجلا ابی شیئاً قطاً و لکنه کان یعظ الناس فیقع الوعظ فی قلوبهم فسُمی جلاء القلوب » انتهى ،

وچنانکه ملاحظه میشود جمیع این نصوص متقدمه منقوله از ثقات لغویین و مورخین مانند ابونصر سراج و زرخشری و سمعانی و خطیب بغدادی و ابن عساکر در نهایت وضوح صریح است در اینکه جلاء بمعنی کسی بوده که شغل او و حرفه او جلا دادن اشیاء فلزی از قبیل شمشیر و آینه (۱) و امثال آن و زدودن زنگ آنها و صیقل زدن آنها بوده است منتهی در مورد لقب پدر صاحب ترجمه این کلمه بمعنی مجازی آن یعنی بمعنی جلا دهنده قلوب و زداینده زنگ گناه از دلها استعمال شده است ، و باین معنی یعنی جلا دهنده فلزات از ماده جلا یجلو جلاء باستقراء کتب لغت هیچ صفتی نیامده است جز جلاء بر وزن فعال مشدده العین بصیغه مبالغه بحرف و صنایع کما تقدم عن اساس البلاغة و اقرب الموارد ، و از طرف دیگر از اوضح و اضحات است که صیغه مبالغه بر وزن فعال از افعال ناقص بالضرورة بالف مدوده است مانند بئاء و سقاء و حداء و مشاء و شواء و و شاء و قراء و امثال ذلك و محال است که هر گز بالف مقصوره باشد یعنی مانند جلاً بضبط صاحب قاموس چه در آن صورت وزن آن فَعَل خواهد بود بفتح فاء و فتح عین مشدده بر وزن بَقْم و این وزن اصلاً و مطلقاً در کلام عرب نیامده است نه در اسماء و نه در صفات و از اوزان مخصوصه کلمات اعجمیه است مانند بَقْم و شَلْم یا اسماء منقوله از فعل مانند شَمْر و بَدْر و عَشْر و خَصْم اعلیاً چنانکه در کتب نحو مشروحا بیان شده است (۲) ، و نمیتوان فرض نمود که شاید جلاً بالف مقصوره (یعنی آن نحو که صاحب قاموس ضبط نموده) بر وزن فعلی باشد مانند رَضوی و سَکری و دَعوی نه بر وزن فَعَل مانند بَقْم و شَمْر الخ زیرا که در آن صورت واضح است که اشتقاق جلاً یا جلی از ماده ج ل مضاعف

۱ - یعنی آینه فلزی که در قدیم از آهن صیقل زده می ساخته اند ،

۲ - رجوع شود از جمله بشرح رضی بر کافیه در باب غیر منصرف در مبحث وزن فعل ،